

Inkom till Stockholms stadsbyggnadskontor - 2022-06-08. Dnr 2021-02549

Sköndal centrum Stockholm

Kulturmiljöutredning
2022-06-08

Nyréns Arkitektkontor

Innehåll

Inledning

Bakgrund	
Syfte	
Avgränsning	
Plan- och bygglagen	
Kulturhistorisk klassificering	
Översiktsplan	

Historik - bebyggelse

Sköndal före 1949	
1940- och -50-talets utbyggnader	
1960-talets utbyggnader	
1990-talets utbyggnader	
2000-tal: ny detaljplan och förtätningar	
2020-talets förtätningar	

Historik - utemiljö

Utemiljöns utveckling	
-----------------------	--

Nulägesbeskrivning/karaktärisering bebyggelse

Övergripande	
Centrumhuset	
Skivhusen	
Lamellhusen	

PROJEKTINFORMATION

Beställare: Stena fastigheter

Nyréns kulturmiljö

Mattias Eklund, byggnadsantikvarie

Christofer Gustavsson, byggnadsantikvarie

Samtliga fotografier är tagna av Mattias Eklund, om inget annat anges.

Omslagsbild: Skivhusen från norr.

3 Nulägesbeskrivning/karaktärisering utemiljö 11

3	beskrivning	11
---	-------------	----

3

3

3 Nulägesbeskrivning/karaktärisering Sköndalsvägen 13

3	Beskrivning	13
---	-------------	----

3

Kulturhistoriskt värde 15

4	Tidigare ställningstaganden - Stockholms stadsmuseum	15
4	Motivering - centrumhuset	15
4	Motivering - Skivhusen, Wienerbrödet 1	15
4	Kompletterande värdebeskrivning	15
5	Planarkitekturhistoriskt värde	15
5	Byggnadsarkitekturhistoriskt värde	15
5	Samhällshistoriskt värde	15

7 Värdebärande karaktärsdrag 16

7	Centrumanläggningen	16
	Skivhusen	16
	Lamellhusen	16
8	Utemiljö	16

8

9

Att ta tillvara och utveckla 17

10	Planstruktur	17
	Arkitektur	17
	Utemiljö	17

Källhänvisning 18

	Litteratur	18
	Otryckta källor	18
	Digitala källor	18

Inledning

Bakgrund

Stena fastigheter har inlett ett arbete med att utveckla fastigheten Wienerkransen 1 m.fl. i stadsdelen Sköndal. Planbeskedet (Dnr 2019-09779) trycker på vikten av ett beaktande av kulturmiljö- och stadsbildsvärden.

Start-PM, Dnr 2021-02549, anger följande gällande kulturmiljö:

"Kulturmiljö i en växande stad

Den nya bebyggelsen ska ha ett medvetet förhållningssätt till områdets karaktärsdrag. Förslagets konsekvenser på stadsbild och det kulturhistoriska värdet kommer att utredas under planprocessen."

Syfte

Syftet med föreliggande kulturmiljöanalys är att beskriva historik, nuläge och kulturhistoriska värde samt ge råd och riktlinjer för exploateringen. Dokumentet kommer fungera som ett underlag vid en konsekvensanalys av ett kommande planförslag.

Avgränsning

Sköndal är en stor stadsdel till ytan sett, med många varierande bebyggelsekategorier.

Denna utredning är avgränsad till 1960-tallets utbyggnadsfas i centrum (fastigheterna Rosenbrödet, Dalkarlshugget, Wienerkransen, Wienerbrödet, Smörrutan) vilka behandlas mer ingående, samt närliggande områden.

Plan- och bygglagen

Enligt plan- och bygglagens 2 kap. 6 § så ska "bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbild, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av god helhetsverkan". Dess-

utom ska "ändringar och tillägg i bebyggelsen göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas". Varsamhetskravet i plan- och bygglagen, d.v.s. 8 kap. 17 §, gäller vid ändring och flyttning av alla byggnader.

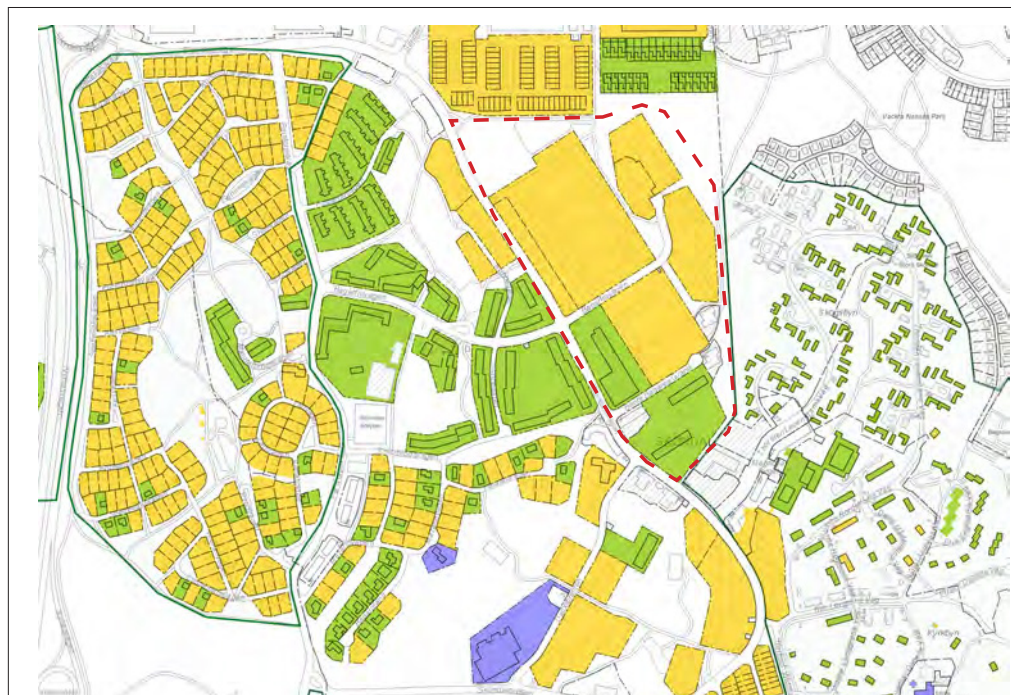
Kulturhistorisk klassificering

Stockholms stadsmuseum har klassificerat bebyggelsen i området år 2008.

Merparten av 1950-talsbebyggelsen grönklassades medan merparten av 1960-talsbebyggelsen gulklassades, med undantag för skivhusen och centrumanläggningen.

Översiktsplan

Översiktsplanen pekar ut Sköndals centrum som ett område som kan kompletteras med bostäder och service. Angränsande Stora Sköndal är ett omfattande stadsutvecklingsområde där en stor satsning görs för att utveckla området till en tät stadsbebyggelse med bostäder, service, arbetsplatser, utbildning och verksamheter. Sköndalsvägen illustreras som en stadsgata av lokal karaktär och Sköndals centrum som ett lokalt centrum. Strategiska samband ska koppla Sköndal till omgivande stadsdelar; Skarpnäck och Farsta. Tyresövägen och Nynäsvägen planeras enligt översiktsplanen att omvandlas till urbana stråk. Sammanslaget utgör platsen en del i ett nät i översiktsplaneringens struktur av urbana stråk samt ligger inom ett område som avses omvandlas till blandad stadsbebyggelse.

Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering

BLÅ Fastighet med bebyggelse med synnerligen högt kulturhistoriskt värde

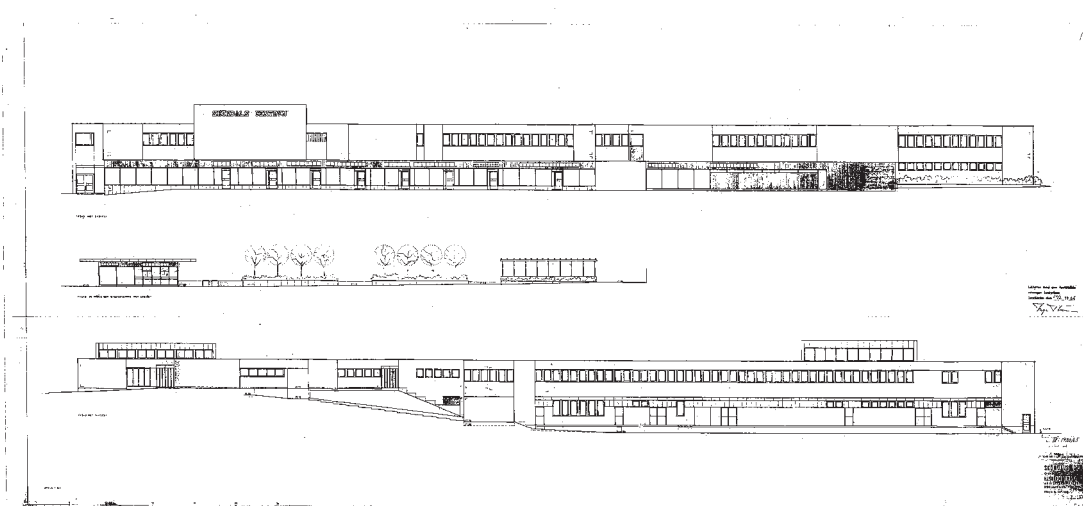
GUL Fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde

GRÖN Fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt

Historik - bebyggelse

1.

2.

Sköndal före 1949

Namnet Sköndal kommer från en gård som låg vid sjön Drevvikens norra ända. Gården hette från början Sjunda men ändrade namn på 1600-talet till Sköndal, på initiativ från drottning Kristina som hade gården som jaktlott. På 1700-talet tillkom gårdarna Skönstavik och Sköndalsbro som båda lydde under gården Sköndal. På 1830-talet ändrades gårdens namn till Stora Sköndal. Alla tre gårdar finns fortfarande kvar.

Den första stadsplanen för Sköndal fastställdes 1947 och omfattade den västra delen av området, mellan Nynäsvägen och Perstorpsvägen. Fram till dess var området relativt obebyggt och bestod främst av skogs- och naturmark. Ansvarig för stadsplanen var arkitekten Sven Markelius. Byggnationen satte i gång omgående och det första huset stod klart redan i slutet av 1947. Bebyggelsen som uppfördes var

nästintill bara småstugor i ett plan, Perstorpsvägen och Spettekaksvägen fungerade som matargator och de mindre infartsvägarna som säckgator utan möjlighet till genomfartstrafik. Mitt i området sparades ett skogsområde för rekreation och en lekplats. I anslutning till skogsområdet uppfördes även ett antal låga lamellhus i trevåningar.

1940- och -50-talets utbyggnader

1948 ansökte Olsson & Rosenlund, markägarna till den del av området som ligger mellan Perstorpsvägen och Sköndalsvägen, om planläggning även för deras område. Samtidigt lämnade de in ett förslag till stadsplan upprättad av arkitektfirman Ancker-Gate-Lindgren. Förslaget byggde på att det främst skulle uppföras radhus och låga kedjehus i en och två våningar, vilket ansågs vara mer ekonomiskt än fristående småstugor. Dessvärre visade sig markförhållandena vara så pass dåliga att ändringar i planen var tvungna att ske. Ett antal radhuslängor slopades och i stället uppfördes en mer omfattande hyreshusbebyggelse, vilket inte var den ursprungliga tanken. Planarbetet kom att dra ut på tiden och husen, ritade av Ancker-Gate-Lindgren, började uppföras först 1952–56. Det var främst radhus samt lamellhus som byggdes men även några småstugor blev uppförda.

1960-talets utbyggnader

Nästa etapp i utbyggnaden skedde i början av 1960-talet. Det var den södra delen, som gränsar till Stora Sköndal, som bebyggdes först. Stadsplanen ritades av arkitekten Axel Kandell i samarbete med stadsbyggnadskontoret. Kandell ritade även flera av husen, bland annat de karakteristiska terrasshusen som ligger i korsningen Sköndalsvägen/Dalbobranten. Området vid Sköndals centrum fick sin stadsplan fastställd 1963 och invigdes 1969. Kring centrumet uppfördes ett större antal lägre lamellhus i rött fasadtegel. Precis söder om centrumanläggningen uppfördes även två tiovåningar höga skivhus i samma material och uttryck som de lägre lamellhusen. Husen uppfördes efter ritningar av Hjalmar Klemming och Erik Thelaus. Planen kom att kritiseras för att det byggdes en större andel flerfamiljshus än i övriga Sköndal samt det faktum att parkeringsplatserna hade placerats mitt bland bostadshusen.

Historik – bebyggelse

3.

4.

1. Flygbild över Sköndal 1972. SSM
2. Centrumbyggnaden, bygglovsritning.
3. 1990-talets punkthus längs Sköndalsvägen. Foto Christoffer Gustavsson.
4. 2010-talets hus längs Sköndalsvägen. Foto Christoffer Gustavsson.

1990-talets utbyggnader

Trots kritiken kom planen ändå att genomföras. Bilen hade vid den här tidpunkten blivit en så pass viktig och utrymmeskrävande faktor i planarbetet att i stadspanen angavs antalet bilplatser till 2,2 per enfamiljshus. I slutet av 1960-talet uppförde Svenska Diakonisällskapet ett småhusområde öster om centrumanläggningen som fick namnet Skogsbyn. Husen ritades av arkitekten Gösta Åbergh.

Under 1970 och 80-talet uppförs det inte så mycket ny bebyggelse i närområdet. På 1970-talet uppförs två förskolor längs med Sköndalsvägen samt ett område med små atriumhus precis söder om Tyresövägen. Under 1980-talet tillkom även tre mindre enklaver av små enplansvillor vid den norra delen av Skogsbyn.

På 1990-talet tillkom två T-formade punkthus i åtta våningar som sammanbands av en lägre byggnadskropp i två plan. Byggnaderna placerades i korsningen Sköndalsvägen/Dalbobran-ten. Söder om punkthusen uppförde stiftelsen stora Sköndal ett äldreboende som bestod av tre lägre byggnadskroppar.

2000-tal: ny detaljplan och förtätningar

I slutet av 1999 upprättades en ny detaljplan som vann laga kraft 2003. Planområdet utgjordes av Sköndals Centrum, omgivande flerbostadshus samt parkmark. Totalt planerades att byggas 10 hus i 4–5 våningar samt ett skivhus i 8 våningar. 2010 påbörjades bygget av fem flerfamiljshus i fyra våningar väster om kvarteret Dalkarlslugget längs med Sköndalsvägen. Ansvariga arkitekter var Svanström & Scherrer. Direkt söder om centrumbyggnaden vid Bengt Bagares gränd, där det tidigare låg en bensinmack, uppförde HSB ett skivhus i åtta våningar som anslöt till de två redan befintliga skivhusen från 1960-talet. Öster om kvarteren Dalkarlslugget och Wienerkransen uppfördes tre respektive två lägre flerfamiljshus.

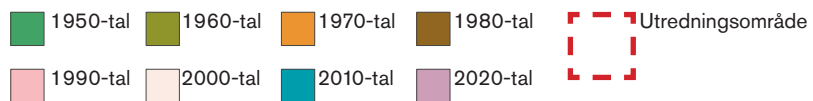
2020-talets förtätningar

2017 och 2018 upprättas två detaljplaner för två tomter söder och väster om kvarteret Wienerbrödet. Den södra tomten tillhörde stiftelsen Stora Sköndal som ville skapa en ny stadsdel och bygga bostäder längs med Thorsten Levenstams väg. Totalt ville de uppföra 4000–6000 lägenheter. Den första etappen bestod av 300 lägenheter och påbörjades omgående. Totalt har det till dagens datum uppförts fyra flerfamiljshus med kommersiell verksamhet i bottenvåningarna. På den västra tomten, i korsningen Kubbegatan/Sköndalsvägen, uppfördes ett flerfamiljshus i ett för området avvikande uttryck. Byggnaden placerades i liv med trottoaren utan någon grönytta mellan byggnad och gata. Byggnaden stod färdig 2021. Bägge tomternas bebyggelse har stenstadskaraktär utan någon förgårdsmark och har uppförts på mark som tidigare var grönområden.

Historik – bebyggelse

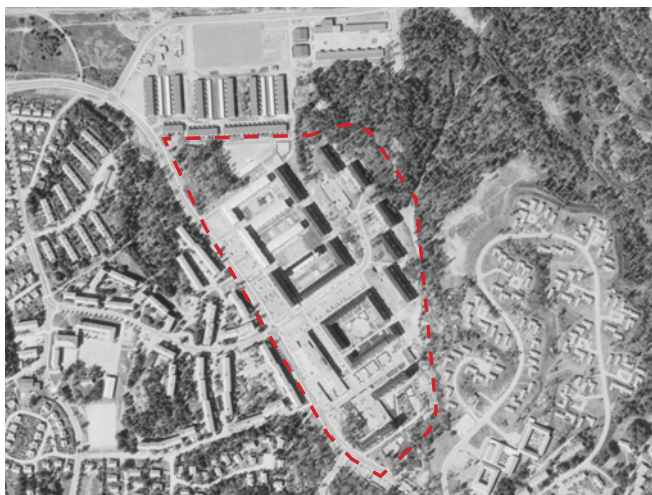
Kartan visar en samlad bild över bebyggelsens tillkomstår. Planområdet är markerat med en streckad röd linje.

Historik - utemiljö

1958

1971

2021

Utemiljöns utveckling

Före området började exploateras i slutet av 1940-talet bestod området av kuperad skogsmark med enstaka åkerplättar i de lägre delarna. 1950-talets utbyggnad följde mönstret som samtida 1950-talsområden i Stockholm byggdes utifrån, där bostadshusen lades utifrån de topografiska förutsättningarna, med ett stort inslag av sparad naturmark mellan husen. Tidens arbetsmaskiner vägde betydligt mindre än dagens vilket innebar att trädens rötter inte förstördes i samband med husbyggen. Områdets avgränsning utgjordes ofta av trafikleder eller en krans av naturmark, vilket även var fallet i norra Sköndal. Grannskapsenheten planerades med hänsyn till terrängen, vegetationen och utsikten. Arkitekten Torsten Westman, som arbetade på stadsplanekontoret mellan 1951–85, beskriver det i boken "Stockholm blir stor stad" så här:

"Vi utvecklade en stor skicklighet i att lägga smalhus, höga punkthus och så småningom även höga skivhus ut i den småknalliga stockholmsterrängen utan att göra för stort våld på naturen. Idag ser man tydligast att just inpassningen i terrängen är det starkaste karaktärsdraget för 1950-talets förorter."

Under 1960-talet utvecklades ett alltmer rationellt byggande med prefabricerade byggsystem, nya byggmetoder och nya byggmaterial. Vid införandet av det s.k. miljonprogrammet vid mitten av årtiondet drevs skalan upp kraftigt på både produktionen och bebyggelsens storlek, när en miljon nya bostäder skulle fram på endast tio år. Lite eller inget utrymme lämnades åt inbördes variation mellan fastigheterna. Även om den övergripande topografin respekterades så fanns inte längre möjlighet att behålla naturmark inom fastigheterna som tidigare.

Tydligare riktningar i bebyggelsen underlättade byggandet, men var även ett svar på kritiken att 1940- och 50-talets stadsdelar var svåra att orientera sig i. 1960-talet innebar även ett gryende intresse för den traditionella staden och tydligare riktningar i bebyggelsen ansågs ge en stadsmässighet.

Det rationella byggandet som utvecklades under 1960-talet medförde mer storskaliga terränganpassningar vilket medförde mindre möjligheter att behålla topografin och den befintliga vegetationen. Detta är särskilt tydligt i det för utredningen aktuella området, där planen för den nya centrumanläggningen och lamellhusen krävde att en stor del av berget plansprängdes, även om en viss variation i topografi behölls. Nästan inget av den befintliga naturmarken bibehölls inom området. Vid korsningen Bengt Bagares gränd och Sköndalsvägen sprängdes en del av berget bort för

att anlägga en bensinstation, där nuvarande byggnaden på Wienerbrödet 4 ligger. Bergskärningen är tydlig på fastighetens gård.

Bergknallen nordväst om området var även tänkt att sprängas för att göra plats för markparkering, men detta genomfördes aldrig.

Nulägesbeskrivning/karaktärisering bebyggelse

Övergripande

Sköndals centrum präglas av dess olika årsringar vilka är tydligt avläsbara avseende hur bebyggelsen är placerad i landskapet, till vilken grad den ursprungliga naturmarken och topografin bevarats, arkitektoniskt uttryck, samt byggnadshöjder.

På kartbilden till vänster har närområdets bebyggelse delats in i byggnadshöjd.

Sköndal har en stor del enfamiljshus och låg bebyggelse i 1–2 våningar. 1950-talets och 1960-talets flerbostadshus håller en generellt låg skala på 3–4 våningar, vilket även förtättningsprojekt inom 1960-talsområdet har fortsatt med. I områdets södra del har 1950-talets mer friliggande lamellhus givits en högre höjd, mellan 5–7 våningar. Dessa har under det följande årtiondet fått sällskap av något högre lamellhus vid Dalbobranten.

Områdets högsta byggnader är de två 10 våningar höga (9 våningar plus suterrängvåning) skivhusen i anslutning till centrumet, vilka även ligger på en topografisk höjd.

Infill och förtättningsprojekt från 1990-talet till 2010-talet har givits en anpassad skala till omgivningen, medan 2020-talets bebyggelse har en något högre skala. Även om våningsantalen är desamma så kan byggnadshöjden var högre.

Nulägesbeskrivning/karaktärisering bebyggelse

Centrumhuset

Centrumhuset har en tidstypisk karaktär av mindre stadsdelscentrum uppfört under miljonprogrammet.

Byggnaden är i två våningar och har en långsträckt karaktär med tydlig fram- och baksida, samt en viss variation i volymhantering med ett uppskjutande parti mot torget. Detta parti har fått en mer bearbetad arkitektonisk gestaltning med en där fasaden är delvis utsvängd i ett böljande fall. Framsidan är vänd mot torget och har entréerna till butikslokalerna, medan baksidan är vänd mot den delen av Bagarfruvägen som går in mellan centrumet och kvarteret Wienerkransen. Mot Bengt Bagares gränd finns ytterligare entréer till bland annat vårdcentralen.

Fasaderna är klädda i rött tegel, vilka kontrasteras mot kopparpartier och mörka träinslag. Byggnaden är förhållandevis välbevarad men viss förvanskning har skett med utbytta entré- och fönsterpartier i bottenvåningarna.

Kiosken

Som en del i centrumanläggningen finns en fristående kiosk, vilken sammanbinds med huvudbyggnaden med ett kopparklätt skärmtak.

Detta tak, vilket har infälld belysning, fortsätter längs med byggnadens sidor. Kiosken bidrar till torgets rumslighet samt att annonsera Sköndals centrum mot Sköndalsvägen. Ungefär hälften av kioskens fasader är glasade. Befintliga fönster- och entrépartier är sekundärt tillkomna och har dessvärre förtagit en del av dess arkitektoniska kvalitéer. Detta är dock förhållandevis enkelt att åtgärda vid en restaurering.

Övriga fasader är klädda med samma röda tegel som huvudbyggnaden.

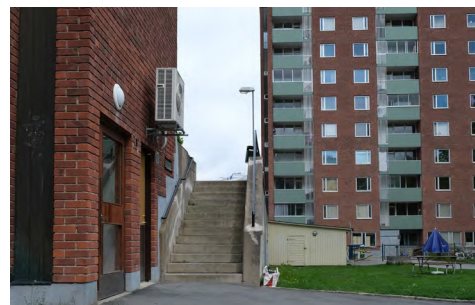
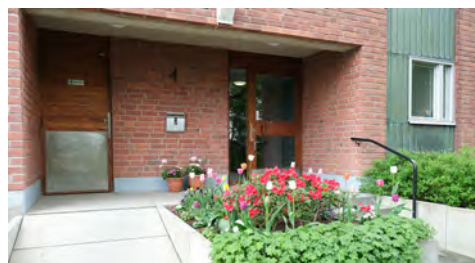

Nulägesbeskrivning/karaktärisering bebyggelse

Skivhusen

Som en del i det nya området som uppfördes på 1960-talet ingick två skivhus i rött tegel om nio våningar med souterräng. Höghusen placerades vid Bengt Bagares gränd i nära anslutning till Sköndals centrum. Byggnaderna har bevarat mycket av sin ursprungliga arkitektur med rött tegel och koppardetaljer. Kopparklädda partier i de utskjutande fasadelementen bidrar till att förstärka byggnadernas vertikalitet. Byggnaderna har bibehållit ursprungliga entrépartier men fönstren har bytts från ädelträ till aluminium.

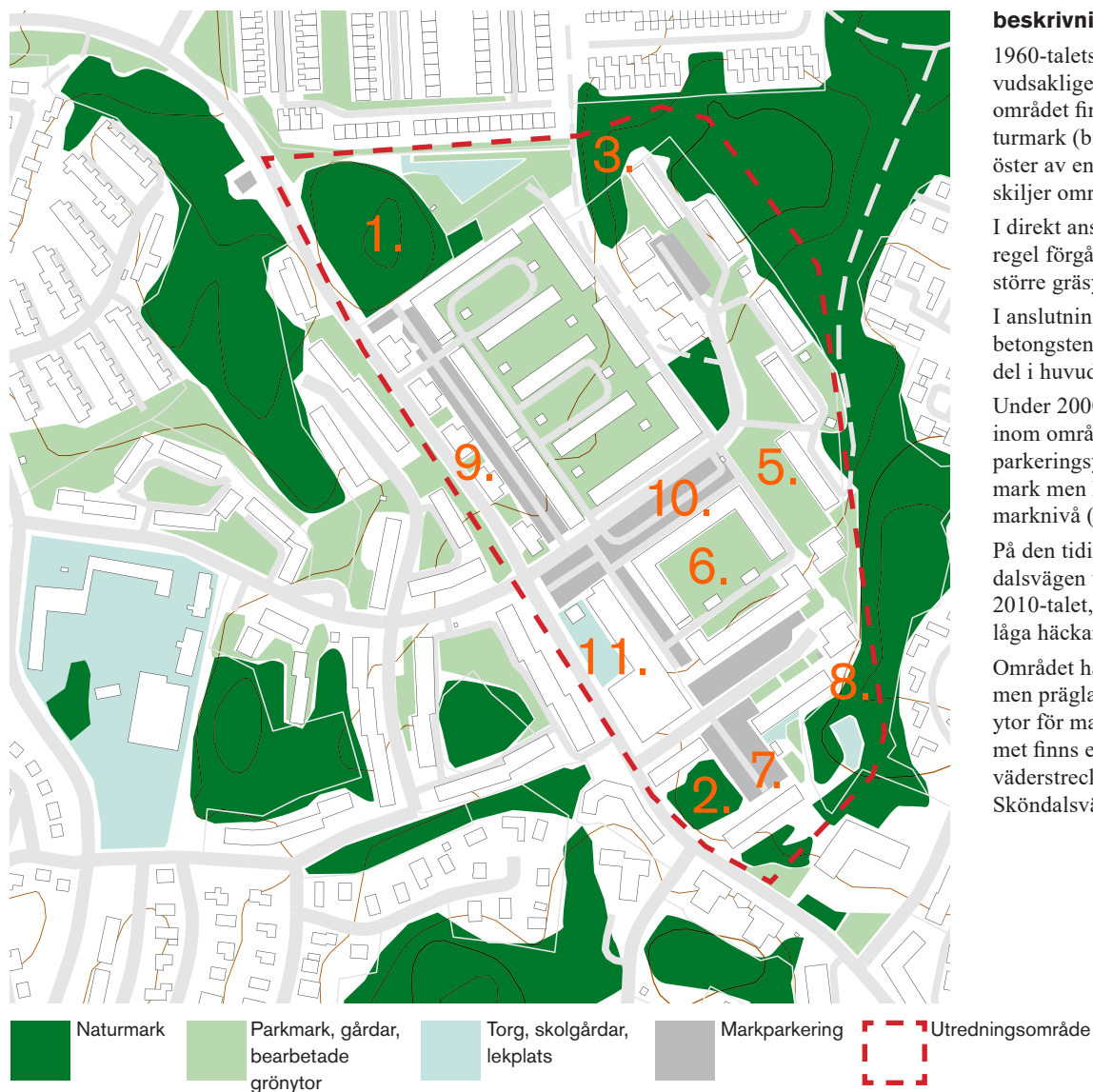

Lamellhusen

Merparten av byggnaderna som uppfördes var lamellhus i tre våningar, dels längs med områdets östra kant, dels i form av storgårds kvarter. Byggnaderna präglas av deras horisontalitet, och har fasader i rött tegel indelade med plåt-partier på balkongfronter, vilka ursprungligen sannolikt var i koppar. Byggnaderna har bibehållit ursprungliga entrépartier men fönstren har bytts från ädelträ till aluminium. Gårdarna har kompletterats med miljöhus under 2000-talet.

Nulägesbeskrivning/karaktärisering utemiljö

beskrivning

1960-talets utbyggnadsområde präglas av huvudsakligen gräsytor och markparkering. Inom området finns några mindre partier sparad naturmark (bild 1 och 2). Området avgränsas mot öster av en krans av sparad naturmark, vilken skiljer området mot Skogsbyns villor (bild 3).

I direkt anslutning till bostadshusen finns i regel förgårdsmark (bild 4), mellan husen finns större gräsytor (bild 5 och 6).

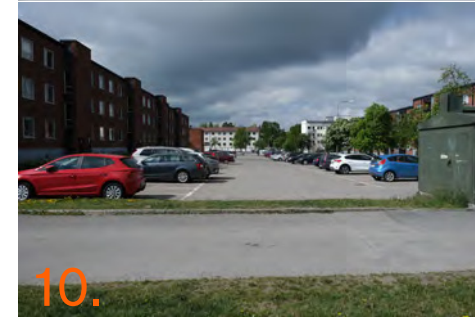
I anslutning till skivhusens entréer ligger betongstensplattor, i övrigt är marken vi denna del i huvudsak asfalterad (bild 7).

Under 2000-talet uppfördes fem flerbostadshus inom området på tidigare parkmark och markparkeringsytor. Dessa omges också av förgårdsmark men har även uteplatser till lägenheter i marknivå (bild 8).

På den tidigare markparkeringen mot Sköndalsvägen uppfördes nya bostadshus under 2010-talet, vilka omges av förgårdsmark med låga häckar och mindre träd (bild 9).

Området har en övergripande grön karaktär, men präglas även av dess stora asfalterade ytor för markparkering (bild 10). Vid centrumet finns en torgyta vilken avgränsas mot alla väderstreck utom väster, där den angränsar Sköndalsvägen (bild 11).

Nulägesbeskrivning/karaktärisering utemiljö

Nulägesbeskrivning/karaktärisering Sköndalsvägen

Beskrivning

Sköndalsvägen präglas av dess eklektiska karaktär som uppstår i mötet mellan 1950-talets topografiskt anpassade stadsplan och bebyggelse med sparad naturmark, mot 1960-talets mer rationellt utformade stadsplan med stora ytor för markparkering och gräsplaner, samt de förtätnings- och infillprojekt som genomförts i området sedan 1990-talet. I början av gatan, sett norrifrån, dominerar 2010-talets bebyggelse, där centrumbyggnaden skymtar framför skivhuset på Wienerkransen 4 (bild 1).

Ju närmare man kommer centrum så adderas den väl tilltagna förgårdsmarken på 1950-talsbebyggelsen längs gatans västra sida till upplevelsen av gatan. Mellan 2010-talets förtätningsprojekt skymtar lamellhusen från 1960-talet (bild 2). Områdets västra del utgörs av 1950-talets område, där den topografiska anpassningen är påtaglig (bild 3). Framme vid korsningen Sköndalsvägen - Bagarfrugatan, i riktning österut, dominerar 1960-talsområdets väl tilltagna markparkering upplevelsen (bild 4.)

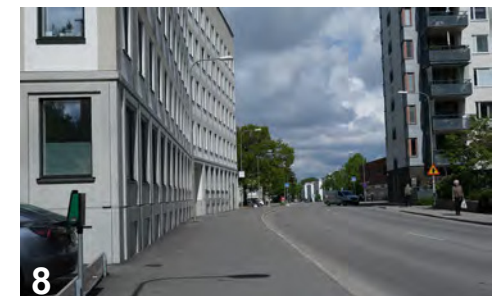
Precis vid centrum är det möjligt att se fem generationers bebyggelse samtidigt (bild 5).

Ytterligare något söderut är gatans senaste tillskott, hyreshuset mitt emot hörnet Sköndalsvägen - Bengt Bagares gränd samt ett av närområdets äldsta byggnader synliga i samma vy. Trots att det skiljer knappt 70 år mellan byggnaderna samspelar de fint i sammanhanget (bild 6).

Bakom skivhuset i hörnet Sköndalsvägen - Bengt Bagares gränd syns en sprängkant i berget, vilken tillkom när en stor del av berget sprängdes för att göra plats för 1960-talsområdet (bild 7).

Sprängkanter är viktiga stadsbyggnadselement som tydligt bär spår av den tid när de utfördes. Sista vybilden i denna sekvens blickar norrut. Även från detta håll är den eklektiska karaktären påtaglig.

Nulägesbeskrivning/karaktärisering Sköndalsvägen

Kulturhistoriskt värde

Tidigare ställningstaganden - Stockholms stadsmuseum

Centrumhuset

Stockholms stadsmuseum har klassificerat den Centrumanläggningen och de höga skivhusen 2008-08-25.

Fastigheterna fick klassificeringen grön:

"Fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt."

Motivering - centrumhuset

"Centrumanläggningen i Sköndal, Wienerkransen 1, uppfördes 1966-74 efter ritningar av arkitekterna Hjalmar Klemming & Erik Thelaus. De arkitektoniska värdena är stora. Utformningen är tidstypisk och välformad, och karaktäriseras av gedigna material såsom tegel och kopparplåt. Man kan även notera den ovanliga böljande fasaden mot torget. Anläggningen är välbevarad när det gäller arkitektur och de flesta detaljer. Även de ursprungliga funktionerna finns kvar; här finns fortfarande affärer, daghem, vårdcentral, fritidshem, bibliotek samt restauranger. Anläggningen är ett viktigt tidsdokument med samhällshistoriska värden. "

Motivering - Skivhusen, Wienerbrödet 1

"De tidstypiska skivhusen i Wienerbrödet 1 uppfördes 1964-75 efter ritningar av arkitekterna Hjalmar Klemming och Erik Thelaus som också har ritat den intilliggande centrumanläggningen. De två höga bostadshusen i rött tegel med gedigna detaljer i koppar är utformad i samspel med centrumbyggnaden. De arkitektoniska värdena är stora. Läget tillsammans med husens höjd gör att anläggningen får betydande stadsbildsmässiga värden. Även markbeläggningen och val av växtlighet är tidstypiska och bidrar till anläggningens miljöskapande värde. Husen är i huvudsak välbevarade, de inplåtade fönstren överensstämmer dock inte med ursprungligt utförande."

Kompletterande värdebeskrivning

Planarkitekturhistoriskt värde

1960-talsbebyggelsen i Sköndal har ett planarkitekturhistoriskt värde och avspeglar stadsplanekonstens utveckling under decennierna runt 1900-talets mitt. Det skifte som drevs fram i stadsbyggandet under 1960-talet framstår här som särskilt tydligt, vid en jämförelse med 1950-talsbebyggelsen väster om Sköndalsvägen.

1950-talshuset är noggrant inpassade i terrängen med utsparat natur insprängd genom hela bebyggelsen. Planmönstret präglas av tydliga riktningar där så är möjligt, men inom dessa en närmast lekfull oregelbundenhet. Sammankopplade lameller löper lik meanderslingor som "fångar in" olika gårdsrum.

I 1960-talsområdet däremot har nästan ingen natur har sparats inom bebyggelsen. 1950-talets variation i planformer ansågs inte längre möjlig, eller för den delen eftersträvansvärd. Ideal som ljus, luft och grönska var dock fortfarande högt prioriterade, vilket avspeglar sig i planstrukturen även om grönskan i huvudsak består av gräsytor. Stadsplanen skulle underlätta en snabb exploatering och ett rationellt byggande med ett fåtal hustyper, vilket också avspeglar sig i planen.

Byggnadsarkitekturhistoriskt värde

Bebyggelsen inom 1960-talsområdet är överlag välbevarad. De erkänt skickliga arkitekterna Hjalmar Klemming och Erik Thelaus har utifrån givna förutsättningar lyckats ge arkitektoniska kvaliteter åt den rationellt uppförda bebyggelsen. Det märks tydligast i skivhusen, vars synlighet i landskapet krävde en högre grad av detaljering, där särskilt kopparpartierna bidrar till att förstärka byggnadernas vertikaltitet. Hela bebyggelsen präglas av en saklighet och av en tydlig materialitet. Den utgör ett tydligt exempel på 1960- och 70-talens monumental stadsbyggnad. Centrumbyggnaden är mycket tidstypisk och har ett i grunden saklig struktur, men en högre grad av konstnärlighet vilken tar sig till uttryck i dess skulpturala kvalitéer.

Sammantaget ger detta ett byggnadsarkitekturhistoriskt värde.

Samhällshistoriskt värde

Som tillkommet under de s.k. rekordåren (1960–75) och inom ramen för miljonprogrammet (1965–75) ingår Sköndals centrum i den större samhällshistoriska berättelsen om välfärdslandet Sverige under 1900-talet. Värdet förstärks av den pedagogiska tydligheten i det välbevarade, och till stadsplan och arkitektur konsekvent utförda, området.

Värdebärande karaktärsdrag

Centrumanläggningen

Den kubiska volymbehandlingen
Anläggningens horisontalitet vilken markeras av det utskjutande översta partiet av fasaderna
Kopparklädda partier, särskilt de skulpturalt utformade teknikutrymmena på taket
Det böljande fasadpartiet med dess obrutna tegelyta
Fasadpartier med trä-raster

Mindre känsliga delar

Anläggningens "baksidor"
Den kvadratisk formade södra delen
Befintliga sekundärt tillkomna glas- och entrépartier

Kiosken

Byggnadens funktion som entrémarkör för torget
Öppen, glasad karaktär mot Sköndalsvägen
Utskjutande kopparklätt tak

Mindre känsliga delar

Kioskens "baksidor", tegelpartier vända mot torget och parkeringen i norr
Befintliga glas- och entrépartier

Skivhusen

Byggnadernas visibilitet i området
Tegelfasader
Kopparklädda partier, särskilt de som indelar fasaderna vertikalt
Ursprungliga entrépartier i ädelträ

Mindre känsliga delar

Utbytta fönster

Lamellhusen

Fasadindelning med rött tegel, grunda burspråk och plåtpartier
Ursprungliga entrépartier i ädelträ

Mindre känsliga delar

Utbytta fönster och fasadpartier

Utemiljö

Tidstypisk markbehandling i anslutning till husen
Förgårdsmark
Sparade partier av naturmark
Den "gröna kransen" kring området
Äldre tallar och ek

Mindre känsliga delar

Markparkering
Öppna gräsytor med låga naturvärden

Att ta tillvara och utveckla

Planstruktur

Bebyggelsestrukturen inom 1960-talsområdet har en tydlig riktning, vilket är ett viktigt drag i tidens planer som är avläsbart inom området. Eventuella tillägg bör förhålla sig till detta.

Arkitektur

Området har en eklektisk karaktär med många årsringar. Detta innebär att området generellt är tåligt för tillägg.

Respektera den sakliga och lugna byggnadsarkitekturen med bl. a. långa horisontella linjer, platta eller lågt lutande tak och ett fåtal material- och kulörval. Eventuell ny bebyggelse behöver även förhålla sig till den repetitiva stadsbildskaraktären samt utgör ett arkitektoniskt sammanhållet tillägg som adderar en tredje årsring till den befintliga bebyggelsen.

Tillkommande bebyggelse bör förhålla sig till de dominerande byggnadshöjderna i området. Avvikande höjder bör vara väl motiverade.

Ett exempel på en potentiell avvikande byggnadshöjd är en byggnad som markerar centrumfunktionen, vilken skulle innebära ett tillägg som bidrar till områdets orienterbarhet. Viktigt att förhålla sig till i en sådan kontext är att en sådan byggnad får en publik karaktär, och en hög grad av arkitektonisk verkshöjd, för att anknyta till centrumbyggnaden och dess högre grad av detaljering, vilken skiljer den från bostadsbebyggelsen.

Centrumanläggningen bör restaureras för att återfå de subtila kvalitéer som utmärker bebyggelse från denna tid. Exempelvis bör glas- och entrépartier bytas till ett mer anpassat utförande, och ett genomtänkt skyltprogram bör tas fram.

Kiosken har en viktig funktion som markör för centrumet, varav dess öppna, glasade karaktär mot Sköndalsvägen är en viktig del.

Kioskens tegelpartier ger dessa delar av kiosken en baksideskaraktär, även mot torget. Dessa kan i delar öppnas upp för att få en bättre funktion utan att det kulturhistoriska värdet påverkas i någon större utsträckning.

Utemiljö

Parkmark med grönska genomgår och präglar utredningsområdet. Den hör till ett av de viktigaste idealen som formade modernismens stadsplanering. Tillägg bör undvika att ta sådan mark i anspråk.

Det är viktigt att ta hänsyn till gårdarnas modernistiska karaktär vid eventuella nya omändningar. Det gäller både formspråk och (växt) materialval.

Sparad naturmark ger en koppling bakåt i tid till området innan det exploaterades, och även om delar av den som finns inom utredningsområdet inte var tänkt att sparas i 1960-talets planer är den viktig att beakta, inte minst ur ett naturvärdesperspektiv. Den gröna kransen som skiljer området från Skogsbyn är särskilt viktig att beakta.

Källhänvisning

Litteratur

Generalplan för Stockholm 1952, Stadskollegiets investeringskommitté, Stockholm (1952)

Johansson, Ingemar, *Stor-Stockholms bebyggelsehistoria*, Gidlund, Stockholm (1991)

Markelius, Sven, *Det framtida Stockholm, riktlinjer för Stockholms generalplan*, Stadsplanekontoret, Stockholm (1945)

Synnemar, Karl Erik (red.), *Stockholm blir stor stad, tiden 1948-1998*, Byggförl., Stockholm (1998)

Söderqvist, Lisbeth, *Att gestalta välfärd, från idé till byggd miljö*, Formas, Stockholm (2008)

Otryckta källor

Hagsätra-Rågsved, Kulturmiljöutredning, 2017, Nyréns arkitektkontor

Sätra centrum, Kulturmiljöutredning, 2019, Nyréns arkitektkontor

Byälvsvägen, Kulturmiljöutredning, 2020, Nyréns arkitektkontor

Digitala källor

Digitalt museum, historiska fotografier från ArkDes - digitaltmuseum.se

Kungliga biblioteket, historiska kartor - libris.kb.se

Lantmäteriet, historiska kartor och ortofoton - lantmateriet.se

Stockholms stads plan- och byggtjänst, gällande detaljplaner och gamla bygglov - etjanst.stockholm.se/Byggochplantjansten

Stockholms stads webbsida, ortofoton - kartor.stockholm.se

Wikipedia, artiklar om Sköndal - sv.wikipedia.org

Nyréns Arkitektkontor
2022